

OPPENHEIMER'İN ŞAPKASI

Ahmet İNAM

Oppenheimer'in şapkası, insanlık tarihinin soluk kesen serüvenlerinden birinin en yakın tanığı olsa gerek. Resimde siklotron denilen, Türkçemize "çevrimsel hızlandırıcı" olarak çevirebileceğimiz bir aygıtın üzerine konulmuştur. Belki Oppenheimer son derece heyecanlı bir biçimde, meslektaşlarından birinin çevrimsel hızlandırıcıda bulunduğu bir sonucu tartışmak için şapkasını atıvermiştir oraya. Ağzında muhakkak sigarası vardır, kafasında düşünceleri, düşüncelerinin üstünde de onları sanki dinleyen şapkası.

Oppenheimer'in öyküsü bilim denen etkinliğin çok boyutlu karmaşık yapısını gösterebilmesi açısından oldukça önemlidir. Üzerine ciltlerle kitaplar yazılmış, filmler çekilmiştir. Okura bunları özetleyerek, anlatıp geçmekle, Oppenheimer'in o, siklotronda bıraktığı şapkasının yaşadığı heyecanı yaşatabilir miyim? Şapkası olarak, belli bir süre kafatasının üzerinde dolaştı durdu; geceleri herkesin uyuduğu saatlerde, ikiye beş arası, Oppenheimer'in düşünce sıcaklığı, belki bir askılıkta uzaktan izledi, kaleminin formüllerle dolu kağıtlara sürtünüşünün sesini duydu. Umutsuzluklarını yaşadığı onun, sevinçlerini, aşık olduğu hanımların verdiği ateş, yüreğinden beynine vururken, şapkasını delip geçmişti belki de.

İşte bir insanın hayatıyla, bir insanın hayatından, o dönemin fiziğinin bir serüvenini anlatmayı deneyeceğim. Oppenheimer, bilim adamının ruhsal, toplumsal, siyasal kimliğiyle nasıl bilimsel etkinlikte bulunduğu konusunda dikkat çekici bir örnek tir. Bir dönemin bilimini, o bilimi üreten insanların ruhsal yapılarından, aralarındaki toplumsal ilişkilerden, bu ilişkileri belirleyen siyasal düzenden soyutlayarak anlayamazsınız. Bilimsel araştırmaların arkasında çok boyutlu yapıyla insanın kültürü yatıyor. O nedenle, yirminci yüzyılın başlarından başlayarak inanılmaz bir hızla gelişiveren atom fiziği, Avrupa ve Amerika kültürlerinin, bu kültürler arasındaki etkileşimlerin tabanında ürünler vermiştir. Oppenheimer bu gelişimde, diğer seçkin, yetenekli meslektaşlarıyla birlikte, gerek ufkunun genişliği, gerekse ruhsal yapısındaki dikkat çekici özellikleriyle, atom bombasına kadar varan bir uygulamanın içinde bulunmuştur.

Fizik, yirminci yüzyılın başında genellikle "doğa felsefesi" adıyla, kuramsal bir etkinlik olarak ele alınır ve çalışılırdı. Yüzyılın ortalarına doğru Japonya'nın iki kentinde patlayan atom bombası, bilim denen araştırma, açıklama, önceden tahminde bulunma etkinliğinin nasıl silaha dönüşebildiğini gösterdi. Bilim ve genel olarak insanlık tarihi, üzerinde düşünülüp,

tartışılması gerekli önemli bir dönüm noktasından geçti. Bilim ahlaki konusu gündeme geldi. İnsan yarattığı bilimle gök yüzünü, yer yüzünü ve bütün bunları oluşturan atomlar dünyasını kavrayabiliyor, kavrama yolunda yürüyebiliyor, aynı zamanda da kendini yok etme tehlikesiyle karşı karşıya geliyordu. Bilim, yarattığı (keşfettiği) enerjiyle, çekirdeğin parçalanmasıyla elde edilen nükleer enerjiyle, hem hastalıklarına çare buluyor, hem enerji sorununu çözüyor hem de tarihinde eşi görülmemiş bir biçimde başına büyük bir bela açıyordu. Radyasyon tehlikesi enerji santrallerinden insanlığı tehdit ediyor, kızgın başkanların parmağının ucundaki düğmelerin çalışmasıyla fırlatılacak füzelerde, bu enerji bombaya dönüşebiliyordu. İnsanların bilim aşkı rahat bırakılmıyordu. Silaha çevrilebiliyordu. Bilen insan, bilgisinin sonuçlarını denetlemekte zorlanıyordu.

İşte Oppenheimer'in şapkası bu olumlu ve olumsuz yanlar taşıyan gelişmeleri izleyerek, bilim etkinliğini anlama çabasında olan okurlara önemli ipuçları verebilecekti.

Şiir Seven Ateşli Bir Fizikçi

Oppenheimer 22 Nisan 1904'te New York'ta doğdu. Babası genç yaşta Amerika'ya göçmüş bir Alman Yahudi ailesindendi. Amerika'da ticaretle uğraşmış, oldukça zengin bir iş adamı olmuştur. Annesi sanatçı eğilimleri olan, eğitimli bir kadındı. Daha çok küçük yaşlarda iken, şiirler, öyküler yazıyordu Oppenheimer. On yaşında iken annesini yitirdi (Küçük yaşta annesini yitirmesi, benliğinde büyük yaralar açmış olabilir). 1910'da 6 yaşında iken New York Mineraloji Klübü'ne gitmeye başladı. 1930'a kadar bu klübün üyesi oldu. On iki yaşında bu klüpte ilk konuşmasını yaptı. Mineraloji ile ilgisi beş altı yaşlarında Almanya'da oturan büyük babasını ziyarete gittiği zaman başladı. Büyük babası ona koleksiyonunu gösteriyor, minerallerle tanıştıyordu. Oppenheimer, çok kolay öğrenen, çok hızlı düşünen bir insandı. İnce, zayıf, çelimsiz biriydi, konuşurken ve düşünürken ışıl ışıl yanan mavi gözlerinde derin bakışlar oluşuyordu. Yumuşak bir insandı, sesi de öyleydi; ama birdenbire umulmadık, çarpıcı sözler söyleyiverirdi. Çok kültürlüydü, edebiyat, resim, müzikle ilgiliydi (İyi bir aşçı olduğunu söyleyen dostları da vardı!). Sanskritçe dahil olmak üzere birçok yabancı dilde okuyabiliyor, konuşabiliyordu. Şiirle olan ilgisi dikkat çekiciydi. Fizikte birlikte, Hind edebiyatından, Dante'den, Baudelaire'den parçalar okurdu. Herkesin politikayla uğraştığı yıllarda, o genç yaşında, Sanskritçe çalışır, Mısır hiyerogliflerini sökme-

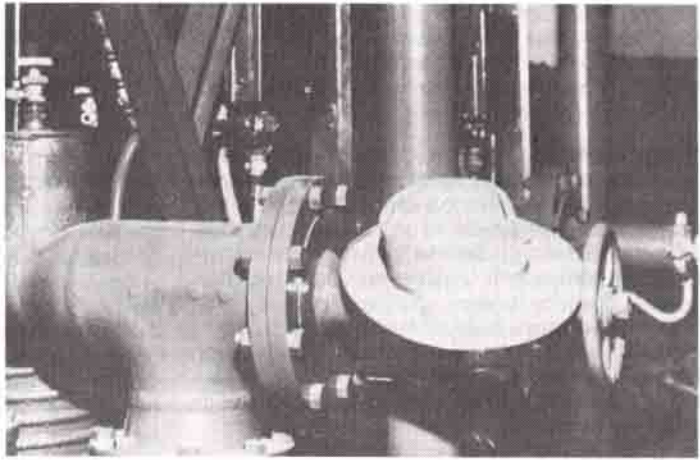
ye uğraşırđı. Ben bir yaşa kadar politikayla ilgisi olmadı. Bir gün arkadaşı ünlü fizikçi Dirac, hem şiir hem de fizikle uğraşmanın nasıl olanaklı olduğunu sordu. Çünkü, ona göre, bu iki uğraş, tümüyle birbirine zıttı. Dirac çok sessiz biriydi, arkadaşları Dirac için "bir ışık yılında bir ağzını açar, bir cümle söyler" diye şaka yaparlardı. Demek ki, o sessiz insan, Oppenheimer'in ateşli edebiyat konuşmalarına şaşıp kalmış, "bir ışık yılı" sonra konuşmak üzere ağzını açmış, sorusunu sormuştu.

Baudelaire okurdu, onun Les Fleurs du Mal'ini ("Kötülük Çiçekleri" olarak Türçeye çevrildi). Bu şairden çirkinliği güzelleştirenek alt etmeyi öğrenmişti. Oppenheimer öyle biriydi işte, inanılmaz bir fizikçi: Hem Baudelaire'di ustası hem de Bohr. Baudelaire Albatros adlı şiirinde, şair için, "bulutlarda oturan, dur durak bilmez adam" diyordu. Bulutları yurt edinmiş bir adamı Oppenheimer. Öyle bir yükseklikte oturuyordu ki, yerden atılan oklar ve kementler ulaşamıyordu ona. Dünyaya sanki o bulutlardan sürgün gelmişti. Çocuksu saf bir yanı vardı.

Liseyi bitirince ailesi onu ödül olarak Çekoslovakya'ya göndermişti. Orada cam yapımında kullanılan, içinde uranyum bulunan minerallerin çıkarıldığı Joachimsthal'e gitmişti. Buradan Pierre ve Marie Curie, uranyum elde etmek için bol bol örnek madde toplamışlardı. Nazi işgalinde burası atom bombası yapımında yararlanılmaya çalışılan bir maden olmuştur. İşte orada J. Robert Oppenheimer ağır bir dizanteriye yakalandı. Ardından da derin bir psikolojik çöküntü yaşadı. Bu durum, ölünceye dek onun ruhunda derin izler bırakan bir sarsıntı yarattı. 1925'te Harvard College'ı bitirdiğinde, kimya, fizik, matematik alanlarında başarılı bir öğrenciydi. Ayrıca felsefe ve edebiyatta oldukça derin bir bilgiye sahipti. Birçok yabancı dili öğrenmişti.

Okulda ünlü fizikçi Bridgeman'in etkisi altında kalmıştı. Onunla karşılaşınca dünyası değişmişti. Bridgeman özellikle deneysel fizik alanında, yüksek basınç fiziğindeki araştırmaları ile Nobel ödülü kazanmıştı. Bridgeman, felsefe yapmıyordu derslerinde, felsefeyi yaşıyordu. İşte bu dönemde Oppenheimer kendi yolunu arıyordu. Önemli işler yapmak istiyordu fizikte. Problemleri görüyor, seziyor, ama ne yöne, nasıl yürüneceğini bilemiyordu. Kendi deyimile "tünelden geçerek dağa tırmanan" biri gibiydi. Çevresini göremiyordu, karanlıktaydı, yalnızca tırmandığını biliyordu. Hangi tepeleri, ovaları geçtiğini bilemiyordu. Temel sorunlarını arıyordu fiziğin, bu sorunları duyuyordu, beyinde, yüreğinde, ama kendini güçsüz buluyordu. Fiziğin hiçbir bilimle eş tutulamayacak güzelliği olduğunu sezmişti. Fizik, eşsiz bir derinliğe, saygınlığa, kesinliğe sahipti, bunu biliyordu.

O yıllarda bir yılbaşı günü Paris'e giderken, ruhsal bunalımı son derece artmıştı. Yanında oturan ar-

Oppenheimer'in şapkası ne düşünüyor dersiniz?

kadaşı ve öğrencisi Francis Ferguson'un boğazına sarılıp, onu öldürmeye kalkışıyordu.

Neden? 1926'da Ernest Rutherford'la Cambridge Üniversitesi'nde ünlü Cavendish laboratuvarında deneysel fizik çalışmaya gitmişti. Hoçası Bridgeman'in tavsiyesi ile böyle bir yol seçmişti kendine. Ama orada, deneysel fizik alanında başarılı olmayacağını anlamıştı. Hayatını yazan bir kısım yazarın yorumuna göre, başarısız seks ilişkileri onu çok üzmüştü. Geçirdiği büyük bunalım sonucu Cambridge'de bir psikiyatriste başvurmuştu. Doktor "dementia praecox" teşhisi koymuştu ona. Doktora göre, Oppenheimer iflah olmaz, tedavi edilmez bir hastaydı. Doktora inanmamıştı. Kendi hastalığını doktorundan daha iyi bildiğine inanıyordu. Kendi kendini tedavi etmeye karar vermişti. Başarısız olduğu deneysel fiziği bırakacak, yeni bir alana, kudsalsal fizik alanına geçecekti. Böylece başarılı olabileceği işi seçerek, ruhsal sorunlarından kurtulmaya çalışacaktı. Yine de hastalığı derin izler bıraktı kişiliğinde. Onu kolay incinebilir, duyarlı bir insan yapmıştı. 1954'te sorguya çekildiğinde, birbirleriyle uzlaşmaz yanıtlar vermesine böyle bir kişilik yapısı yol açmıştı. İleride göreceğimiz gibi, kendisine yapılan ağır saldırılar karşısında, kendini savunamamış, bundan dolayı çok acı çekmişti. "Benlik duygum çok zayıflamıştı" demişti.

Bir Fizik Şöleninin Yaşandığı Kent: Göttingen

Yüzyılımızın başlarında atom fiziğini besleyen kaynaklardan üçü şunlardı: 1. Cambridge'deki Cavendish laboratuvarı, 2. Kopenhagen'da Niels Bohr'un gerçekleştirdiği deneyler ve hesaplar, 3. Almanya'da Göttingen kentindeki bilim ortamı. Gerçekten de 1920 ilâ 1930 arasında Göttingen, özellikle fizikte yeni araştırmaların canlandığı, büyük buluş çabalarının yaşandığı sanki bir düşünce depremi merkeziydi. Değişik ülkelerden gelen fizikçilerin tartıştığı, yetiştirdiği bir üniversitesi vardı. Fermi, Dirac, Szilard, Teller, Von Neumann, Blackett, Gamow,

Kapitza, Pauli, Compton, Wiener orada yetiştiriler. James Kapitzta, Max Born, David Hilbert fakülteyi yönettiler. Einstein İsviçre'den, Curie'ler Paris'ten, Niels Bohr Kopenhagen'dan gelerek Göttingen'de ders verdiler.

Bilimin bir şenlik olarak yaşandığı kentti Göttingen. 1908'de havacılık ve makine yapımı alanında kent dışında laboratuvarları vardı. Küçük bir kentti. Kent içi ulaşım yürüyerek ya da bisikletle gerçekleştiriliyordu. Emekli profesörler bu kentte çok rahattılar. Saygı görüyorlardı. Ders vermemelerine rağmen, kentteki düşünce hayatının parçası olarak sayılıyorlardı. Konferanslara dinleyici olarak gittiklerinde kendilerine önceden ayrılmış yerlerde oturuyorlardı. Kentteki entelektüel yaşam Latin dilinde şöyle övülüyordu: Extra Göttingen non est vita (Göttingen dışında hayat yoktur!).

Demek ki düşünce, bir yaşam biçimi, bir kültür içinde, belli bir coğrafyada çiçek açabiliyordu. Göttingen o yıllarda sanki bir fizikçiydi, içinde yaşayan araştırmacıların tutkularını, ateşli arayışlarını soluyor, bu soluğuyla gelişmekte olan atom fiziğine katkıda bulunuyordu. Yalnız fizikçiler yoktu kentte, seçkin filologlar, teologlar, biyologlar, hukukçular, felsefeciler dolanıyordu sokaklarında. O kentte yaşayan biri iseniz, evinizden çıktığınızda, muhakkak ünlü bir bilim adamına rastlıyordunuz, sokaklarında.

Unutmayalım; bilim kentlerle beslenir, kentlerle solur. O yıllarda Avrupa'nın diğer kentlerinde de yaratıcı hava doluyordu. Örneğin Viyana, sonradan çoğu büyük teoriler oluşturmuş, mesleklerinde ön sıralarda yer almış sanatçı, bilim adamı, düşünürlerin kahvelerde yaptığı tartışmalarla dolu idi.

İlginçtir; Göttingen'in bir bilim merkezi olmasında en büyük katkılar matematikçilerden geliyordu. Carl Friedrich Gauss 19. yüzyılın ortalarına kadar orada ders verdi. 1886'dan sonra ünlü matematikçi Felix Klein, kentin bilim alanında önemli yerini almasında etkili oluyordu. Otuz yıla yakın bir süre, 1913 yılına değin, Göttingen'de çalıştı Klein. Uzun boylu, delici bakışları olan biriydi. 1893'te Amerika'ya yaptığı bir yolculuktan sonra, matematiğin hayata uygulanması gerektiği sonucuna varıyordu. Klein'in çabalarıyla Göttingen'de fizik, mekanik, teknoloji enstitüleri kuruluyordu. Böylece bu tarihî kent, o dönem için en gelişmiş bir teknoloji merkezi oluyordu.

Klein açık düşünceli biriydi. Hiç tereddüt etmeden kente Hilbert ve Minkowski gibi, düşünceleri kendisinden farklı iki ünlü bilim adamını Göttingen'e çağırabiliyordu. Bu iki bilim adamına göre, matematik bağımsız bir yapıya sahipti; uygulama ile ilgili değildi.

Hilbert'in matematikteki inceliği, titizliği dikkat çekiciydi. Dünyanın dört bir yanından gelmiş öğrenciler karşısında yeni düşüncelerini, buluşlarını, araştırmalarını peşinde koşuyordu. Her yıl kente Henri Poincaré, H.A.Lorentz, Arnold Sommerfeld, Planck, Debye, Nernst, Niels Bohr ve Rus bilim adamı Smoluchowski gibi fizikçi ve matematikçiler ders vermek üzere çağırılıyordu. Matematik enstitüsünün dört büyük ustası Klein, Runge, Minkowski ve Hil-

bert, Hilbert'in bahçesini gören verandada önlerindeki karatahtaya bakarak tartışıyorlardı.

1921'de kente, o zamanlar 38 yaşında olan ünlü fizikçi Max Born çağırıldı. Bu tarihten sonra, bitmek bilmeyen verimli yaratıcı dönemi başladı fiziğin. Hilbert, Born ve Franck, bilim adamı olmanın ötesinde birçok ayrı yeteneği olan insanlardı. Örneğin, Born aynı zamanda başarılı bir müzisyen, yazardı da. Babası ona üniversitede kendi yolunu seçmeden önce bütün derslere girmesini önermişti. Born, Breslau'daki üniversitede fiziği seçmeden önce, hukuk, edebiyat, psikoloji, politik ekonomi ve astronomi derslerine girmişti. O dönemin başarılı, yaratıcı fizikçilerinin ne denli geniş bir bilgi donanımına sahip olduğunu görüyorsunuz. Franck da Hamburg'dan gelerek buradaki bilim adamları kervanına katılmıştı. Fiziği mistik bir heyecanla seviyordu. "Yeni bir düşüncenin önemli olduğunu bende uyandırdığı korkudan anlıyorum" diyordu.

Buradaki öğrenciler ve hocalar, 1926'da ince duygulu bir Amerikalı genç öğrencinin varlığını keşfettiler. Uzun süre konuşan, konuşurken başkalarına söz vermeyen bu gençten etkilendiler. Bir süre sonra gencin konuşmaları onları rahatsız etmeye başladı. Bu Wunderkind'in (harika çocuk) susturulması için profesörlerden birine dilekçe yazdılar.

Oppenheimer, "tünelden geçerek dağa tırmanan" bu genç, kendine "tersine Columbus" diyor. Columbus Avrupa'dan çıkarak Amerika'ya keşfetmişti, Oppenheimer ise, Amerika'dan çıkarak Avrupa'ya keşfediyordu.

O yıllarda Amerikalı öğrenciler, savaş sonrası yoksul düşmüş Göttingen'e mali destek sağlamaları bakımından ilgiyle karşılanıyordu. Amerikalı öğrenciler, Alman üniversitelerindeki bürokratik işlemlere alışık değillerdi. Max Born'un yanında 1927'de doktorasını tamamlayan Oppenheimer, sınava girmek için başvurunca, yöneticiler, evraklarının eksik olmasından dolayı, Oppenheimer'in kurallara göre öğrenci bile sayılamayacağını söylediler. Max Born'un gayretiyle bu sorun çözülebildi. 11 Mayıs 1927'de Robert Oppenheimer, öğleden sonra girdiği sözlü sınavda, fizikokimya dersinin dışındaki derslerden "pekiyi" derece ile geçti. Max Born, Oppenheimer'in tezinin büyük bir bilimsel başarı olduğunu söyledi. Tek eleştirdiği nokta, tezin okunmasının son derece zor oluşuydu.

Müthiş bir kentti Göttingen o zamanlar. O zamanlar Göttingen'de çalışan Kurt Hirschfeld, Born'un öğrencilerinden birinin düz yolda yürüyüşü sırasında, belki kapılıp gittiği bir fizik problemi düşünürken dalgınlıkla yüz üstü düştüğünü görerek kaldırmak için yanına koştuğunda, öğrenci yattığı yerden şöyle seslenmişti ona: "Bırak beni, çok meşgulüm!". Yine, sonraları İsviçre'de profesörlük yapan Fritz Houtermann'ın unutmadığı bir anısı vardı. Gece yarısı penceresinin yumruklanışı ile yatağından fırlamıştı. Telaşla pencereye koştuğunda, bir öğrencisinin kendisini içeri alması için yalvaran bakışlarıyla karşılaşmıştı. Yeni teorilerden birinde ortaya çıkan bir çelişkinin ortadan kaldırılması için bir çözüm yolu bul-

duğunu söylüyordu öğrenci. Profesör, sırtında geceliği, ayaklarında terlikleriyle kapıyı açmış, öğrenciyi buyur etmişti. İki birlikte sabaha kadar yeni geliştiren bir denklem üzerinde çalışmışlardı. İşte Oppenheimer'ın yetiştiği ortam böyle bir ortamdı. Gençliğinde etkisinde kaldığı bu kent, onda süreklilik olarak yeni düşüncelerin peşinde koşma tutkusunu körükleyecekti.

Atomu Parçalama Yolunda

Oppenheimer doktorasını tamamladıktan sonra Amerika'ya döndü. 1928'de Harvard Üniversitesi'nde ve Kaliforniya Teknoloji Enstitüsü'nde araştırmacı olarak çalışmaya başladı. 1936'da bu iki kurumda da 32 yaşındayken profesörlüğe yükseldi. O yıllarda arkadaşı ünlü fizikçi Pauli'ye göre, fizikle yan bir uğraş olarak ilgileniyordu. Asıl çalışma alanı psikoanalizdi (Gençliğinde geçirdiği ruhsal bunalımdan dolayı). İlk derslerini vermeye başladığında, tahtanın başında sürekli yakıp söndürdüğü sigarası, kendisine özgü düşünme ve konuşma tarzı ile öğrencileri etkiledi. Başladı, verdiği derslerde çok hızlı düşünüp, hızlı konuşmasından dolayı dinleyicilerini şaşkına çeviriyordu. Bir ara öğrenciler, Oppenheimer'ın hocalığından şikâyet etmeye başladılar: Çok hızlıydı, konuşurken öğrencilerin yüzüne bakmıyordu. Sonraları iyi bir hocaya olmayı öğrendi Oppenheimer.

1926'dan başlayarak süreklilikle araştırmalar yaptı atom fiziğinde. İlk yayımlanan yazısı, moleküllerin enerji düzeyiyle ilgiliydi. 1930'da Dirac'ın teorisi üzerine çalıştı. Ayrıca kozmik ışınların yapısıyla ilgilendi. Öğrencisi John Carlson'la birlikte kuantum mekaniğini kullanarak uzaydan gelen yüksek enerjili gamma ışınlarının bir çift elektronla pozitron ve mezonu ayrıldığını ileri sürdü. 1935'te Melba Philips ile dötronlarla (dötron = proton + nötron) bombalanan atom çekirdeğinin yapısı üzerine çalıştı. Çekirdeğin bombalanması sonucu nötron, dötronun ayrılıyor ve proton çekirdeğe giriyordu.

O yıllarda Oppenheimer hiç gazete, dergi okumaz, radyo dinlemezdi. 1929'da Amerika'yı derinden sarsan ekonomik krizden bile farkında değildi. Ünlü deneysel fizikçi Lawrence, ona dünyada ne olup bittiğini anlatmıştı. Dünyadan böylesine uzak kalarak, Sanskritçe metinlerde okuduğu "ahimsa" kavramını benimsemişti. "Ahimsa" kimseye zarar vermemek demektir. Kimseye zarar vermek istemeyen genç fizikçi, ancak 1930'lardan sonra politik yaşamla ilgilenmeye başladı. O yıllarda Amerikan aydınları arasında yaygın olan komünizm ile ilgilendi. 1937'de psikolojide doktora yapan Jean Tatlock adlı bir kıza gönül macerası olmuştur. Çevresi onu kıza evlendirmek istedi. Nedense Oppenheimer, kendisini kızdan uzak tutmuştu. Kızın acı sonu Oppenheimer'ı oldukça etkilemiş olsa gerek. Yüksek dozda ilaç alarak kendini banyoda boğmuştu, Jean Tatlock (Kızın Komünist partisi üyesi olduğu söyleniyordu!).

Bir sempozyumda protonun hareketi ile ilgili bir teoriyi anlatıyordu. Tahtanın yarısını formüllerle doldurmuştu. Pauli yerinden kalkıp, "bütün bunlar saçma" diyerek tahtayı silmişti. Opie (arkadaşları böyle çağırırdı kendisini) bir sigara yakıp (çok sigara

ve tütün içen biriydi, o nedenle damak kanserinden öldü, 1967'de, 63 yaşında!) anlatmasını sürdürmüştü. Pauli yeniden yerinden kalkıp tahtayı silmişti. Bunun üzerine, dinleyicilere şöyle seslenmişti Opie: "Hiç kimse ne yapmaya çalıştığımı anlamıyor mu? Lütfen Pauli'ye anlatın da, ben de işimi sürdürüyüm." Pauli yeniden tahtayı silmeye kalkınca dinleyiciler arasında bulunan ünlü fizikçi Kramers yerinden kalkarak: "Otur yerine Pauli ve sesini kes" diye bağırmıştı.

Oppenheimer bir İngiliz tıp doktorunun karısı olan Katherine (Kitty) Harrison'la 1939'da tanıştı. Kitty'nin kocasının ayrılması sonucu, 1940'da onunla evlendi.

1942'de İkinci Dünya Savaşı'nın o zor günlerinde, Amerikan hükümetinin atom bombası yapımında bilim adamlarını örgütlemeye görevini üstlendi. Kendisinin komünizmle olan ilgisi biliniyordu. Yine de, hükümet yaptığı soruşturma sonucu Oppenheimer'ın geçmişini temiz buldu. Oppenheimer açısından böyle bir görev büyük bir ahlak sorunu yaratıyordu. Yıllardır karşı olduğu bir hükümetin (düzenin) buyruğunda çalışmak, komünist muhalefette birlikte olduğu arkadaşlarına bir ihanetti. Bomba yapımına yardımcı olmazsa, Nazi ve Japon tehlikesi, insanlığın başına bir bela olmayı sürdürücekti. Yardımcı olursa da, kendi dünya görüşüne ve inançlarına ihanet edecekti. Ayrıca, Oppenheimer çok seçkin fizikçiler arasında yaşıyordu. Fiziğe onlar ölçüsünde katkıda bulunmamıştı. Kendisine başara bileceği ve kendini kanıtlayabileceği bir iş edinmek istiyordu. Bomba yapılacak ve insanlık büyük bir sıkıntıdan kurtulacaktı. Bombanın kötü amaçlarla, insanlığın başına ileride büyük sorunlar açacağı biçimde kullanılabileceğini düşünmek istemiyordu. O yıllarda birçok fizikçi, hükümetten bomba yapımını durdurması için talepte bulunmuştu. Aralarında yazık ki Opie yoktu.

Bu olay, onun "Ahimsa"ya, "kimseye zarar vermeyeceksin" ilkesine dayalı vicdanını çok rahatsız etmiş olsa gerek. Ayrıca atom bombası yapımında baş örgütleyici olabilmek için bazı arkadaşlarını komünist diye ihbar ettiği konusu da ortaya atılmıştır.

Ne garip bir sonuçtur ki, atom enerjisi komisyonunun önemli bir danışmanı iken, 1950'lerde başlangıçta "komünist avı"ndan o da nasibini aldı. 1954'de sorgulandı. Suçlandı. Komünistlerle işbirliği yaptığı söylendi. Sonraları, zedelenen iltibani tekrar iade edilirse de, yaşadıklarının sarsıntısını ömür boyu duymuş olsa gerek. 1958'de Fransa'dan "Légion d'honneur" nişanını aldı. 1963'te fiziğe yaptığı katkılardan dolayı Enrico Fermi ödülünü kazandı.

Yine de hayatının son yıllarını acı içinde, derin vicdanî hesaplaşmalarla geçirdiğini sanıyorum. Oppenheimer'ın şapkası, belki onun beyinden geçen düşüncelerin en yakın tanığı olarak, bu çok yönlü, yaratıcı, tünelden geçerek dağa tırmanmaya çalışan, bilgisinin ve yeteneklerinin bir silaha dönüştürüldüğü adamı bizlerden daha iye tanıyacaklardır. Belki de bize bunu söyleyecektir: "Suçlamadan önce anlayın onu. Kimseye zarar vermek istemeyen bir insandı o. Bilimin güzelliğini yaşayarak öldü. Önlenebilemediği çirkinlikleri üstüne düşünün. □